

דפים לו – לז

גה. א. האם מותר ללמד תורה את חברו המודר ממנו הנאה, ואת בניו?
ב. האם מותר ליטול שכר על לימוד תורה לגדולים או לקטנים?

א. שנינו במשנה: מלמדו (את המודר) מדרש הלכות ואגדות אבל לא מקרא, אבל מלמד הוא את בניו ואת בנותיו מקרא. ופירש שמואל: במקום שנוטלים שכר על המקרא (באופנים שיתבארו להלן), לכך לא ילמדנו מקרא שהרי הוא מהנהו, אבל במקום שאין נוטלים – שמחמירים על עצמם, הגם שמותר מן הדין. ר"ן – מלמדו. ואילו מדרש הלכות ואגדות מותר ללמדו מאחר ואסור ליטול שכר על לימודם (והלימוד עצמו אינו 'הנאה' כי מצוות לאו ליהנות ניתנו. ר"ן. וי"מ שלכך מותר, מפני שמחויב ללמדו בחנם, או משום שאין דעתו של המדיר על כגון זה).

א. אם מלמדו מקרא והשכר הולך להקדש – מותר (כן מבואר ברשב"א. ומשמע בפשטות שאם נוטל שכר מותר. ובק"ן אורה צדד בזה).

ב. עתה שנוטלים שכר גם מן המדרש [מפני שהוא שכר בטלה דמוכה, שמתבטל מכל מלאכה אחרת, וכדלהלן] – אף מדרש אסור ללמד (פסקי הרא"ש).

מבואר בגמרא שגם כשהמודר קטן, אסור ללמדו מקרא במקום שנוטלים שכר, אבל את בן המודר מותר (מפני שאין אביו חייב ללמדו בשכר. מאירי).

ב. כאמור, מותר ליטול שכר על המקרא (ויש מקומות שמחמירים על עצמם, כדי שלא יבואו ליטול מן המדרש. ר"ן); לדברי רב משום שכר שימור ובכנים קטנים דוקא, לא בגדולים ולא בבנות. ולדברי רבי יוחנן משום שכר פיסוק טעמים [אבל רב סובר שפיסוק טעמים דאורייתא הוא הלכך אסור ליטול עליו שכר כחוקים ומשפטים]. ואסור ליטול שכר על המדרש, הלכות ואגדות (ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי – מה אני בחנם אף אתם בחנם).

א. הלכה כרבי יוחנן שאפילו מגדול מותר ליטול שכר על המקרא (עפ"י רמב"ם נדרים ו,ו ת"ת א,ז; ר"ן). וגם לדעה זו מותר ליטול שכר שימור (מאירי).

הרמב"ם לא הזכיר פיסוק טעמים, ומשמע שבכל לימוד מקרא מותר. יש מפרשים שנקט כהירושלמי (המובא בראשונים) שאין איסור אלא ב'חוקים ומשפטים' ולא במקרא ולא בתרגום [וצ"ל שאגדות בכלל 'חוקים ומשפטים' הן כמבואר במשנה, שאף הן מחובות הלבבות והדעות]. וכן משמע שנקטו הרי"ף הרא"ש והטור (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קי. ונראה הכוונה כמו שפירש החת"ס בחדושיו שלא נאסר ללמד בשכר אלא את חוקי התורה ומצוותיה, אבל לא לימוד צורת הקריאה. וכתב שה"ה בלימוד הקריאה במשנה ובשאר ספרים – מותר בשכר). ואולם המאירי פירש אף להירושלמי שלא הותר במקרא אלא שכר פיסוק טעמים [וכתב שהותר ללמד תרגום בשכר. ואעפ"י שהוא פירוש התורה, כמו שכתב שם בהמשך – שמא הכוונה על לימוד ובאור התרגום כשלעצמו, באופן שפירוש הכתובים מובן]. ומכל מקום אף במקרא יש מעלה עכ"פ שלא ליקח שכר, כפי שמשמע בר"ן (עפ"י אג"מ חו"מ ח"א נט).

ב. דוקא שכר לימוד אסור אבל שכר בטלה מותר (ר"ן עפ"י ירושלמי). 'ונראה שעל זו סמכו הרבה ליטול שכר בלימוד, שמתוך שעניים הם צריכים להתעסק במלאכתם לצורך מחייתם ומחיית טיפולן, ונוטלין שכר אותו ביטול' (מאירי. וכ"כ הרא"ש בבכורות פ"ד ו שעתה נהגו ליטול שכר כי אין להם כמה להתפרנס; מחז"ו אבות פ"ד עמ' 524).

ג. הרמ"א (יו"ד רמ"ה) כתב שכל חדושי סופרים כלומר מתקנות חכמים – מותר ליטול שכר ללמדו. ובקרבן אורה פקפק בדין זה שהרי כל מצוות דרבנן נצטוונו עליהן מ'לא תסור', ושונה פיסוק טעמים למאן דאמר לאו דאורייתא שאין זה אלא הבנת המקרא וסובר רבי יוחנן שאינו בכלל 'חוקים ומשפטים', משא"כ שאר דברי סופרים.

דף לז

נו. לימוד תורה לתינוקות בשבת, כיצד?

תינוקות, לא קורין בתחילה בשבת אבל שונים בראשון (- חזרה ראשונה). והסיקו בטעם הדבר שאין קוראים בתחילה – כדי שיפנו אבותיהם למצות השבת (להשתעשע עמהן). ואם יקראו בתחילה יחשו לביטולם (ר"ן). וי"מ: משום ביטול עונג שבת של האבות. עפ"הר"ש. ועתוס' ומאירי). ואם תרצה אמור: משום אכילה ושתייה של שבת המכבדת על התינוקות, כדברי שמואל: שינוי וסת תחילת חולי מעיים. ואולם משום 'שכר שבת' אין לאסור לקרוא עם התינוקות כיון שנוטלים המלמדים שכרם בהבלעה עם שאר ימות השבוע.

מבואר בתוס' [בפירוש 'דיפנו אבהתהון דינוקי'] שאפילו האבות עצמם אין ללמד את בניהם דבר חדש בשבת, כדי שלא ישחו שהיה מרובה בלימוד.

דפים לז – לח

נז. א. ויקרא בספר, בתורת האלקים מפרש, ושום שכל ויבינו במקרא – כיצד נתפרש מקרא זה? ב. מקרא סופרים, עיטור סופרים, קרי וכתוב – מה ענינם ומה מקורם?

א. אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב: ויקרא בספר תורת האלקים – זה מקרא. מפרש – זה תרגום. ושום שכל – אלו הפסוקים (- חלוקת הפסוקים, ליתן ריוח והפסק בין ענין לענין. עמאירי). ויבינו במקרא – זה פיסוק טעמים. ואמרי לה (אותם הסוברים שפיסוק טעמים לאו דאורייתא. תוס' ועוד): אלו המסורות (= הנמסר במסורה, דקדוקי התבות מלא וחסר וכד').

א. משמע בגמרא שחלוקת הפסוקים היתה שונה בארץ ישראל, כפי שאמר רב אחא בר אדא, ששם היו פוסקים לשלשה את הפסוק ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן. עוד על חלוקת הפסוקים ומנינם: ע' בקדושין ל; תשובות הגאונים (הרכבי) ג; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' קלב-קמא; המקרא והמסורה ד; תפארת שמואל על מהרש"א ואמת ליעקב קדושין ל; הגהות ריעב"ץ מגילה כט; אגרות משה או"ח ח"א לה; מגדים חדשים ברכות יד.

ב. מדברי התוס' הרא"ש והר"ן מבואר שלרבי יוחנן המתיר ליטול שכר על פיסוק טעמים [והלכה כמותו], פיסוק טעמים אינו מן התורה. וי"א שעזרא ואנשי כנסת הגדולה הם שתיקנו הטעמים (עפ"י אברבנאל בהקדמתו לירמיהו; מעשה אפוד בהקדמה, ח) ולא ניתנו למשה בסיני (עפ"י הגהות מיימוניות ת"ת א.ה. וע' במאירי וצ"ע). ואולם סיומי הפסוקים הם מן התורה (כפי שדרשו מ'שום שכל'. עתוס'). וי"א שאף אלו אינם מן התורה אלא נקבעו ע"י הזקנים ליתן רווח ולהפסיק בין ענין לענין (עפ"י מאירי).

והרבה ראשונים כתבו להלכה שפיסוק טעמים דאורייתא, נמסר למשה מסיני, ואף רבי יוחנן מודה בדבר (עפ"י יראים, מחז"ל, הכוזרי, רבנו בחיי ועוד. ע' בפרטות באנצ. תלמודית ערך 'טעמים' עמ' תקצט).